

ПИТАННЯ КОМУНІКАТИВІСТИКИ ТА МЕДІАЛІНГВІСТИКИ

УДК 81'1:[811.111+811.161.2]:316.774:004.738.5

ДЕРІК Ілона Морисівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», вул. Старопортофранківська 34; Одеса, Україна;
e-mail: anoli@odessa.tv; тел.: +38 050 3166344

ДО ПИТАННЯ ПРО ТИПОЛОГІЧНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ ІНТЕРНЕТ-ПОВІДОМЛЕНЬ ДІЛОВОЇ ТЕМАТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Анотація. Стаття присвячена опрацюванню проблеми визначення типологічних лінгвістичних особливостей дискурсу інтернет-повідомлень ділової тематики. Дискурс потрактовано як комплексне мовленнєве утворення, що складається з послідовності речень, які перебувають у смислового зв'язку. З'ясовано специфіку лінгвістичного оформлення досліджуваного виду дискурсу у неспоріднених англійській та українській мовах та експериментально доведено наявність типологічно спільних лінгвістичних особливостей. У результаті дослідження зафіксовано наявність типологічних лінгвістичних особливостей дискурсу інтернет-повідомлень ділової тематики на лексичному, граматичному і фонетичному рівнях. Експериментально доведено, що визначені особливості корелюють з наявними у досліджуваному дискурсі емоційно-модальними конотаціями.

Ключові слова: типологічні лінгвістичні особливості, дискурс інтернет-повідомлень ділової тематики, неспоріднені англійська та українська мови, емоційно-модальні конотації.

Постановка проблеми. Протягом багатьох десятиріч дослідження у сфері дискурсології залишаються пріоритетними як у загальному мовознавстві, так і в таких прикладних лінгвістичних дисциплінах, як психолінгвістика, комунікативна лінгвістика та соціолінгвістика. Цей перелом у ментально-мовній парадигмі ознаменувався переосмисленням центрального об'єкту наукових лінгвістичних розвідок: на зміну фразі як мисленнєво-комунікативній одиниці прийшла надфразова єдність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спираючись на фундаментальні дослідження в галузі дискурсології В. Г. Борботька, В. І. Карасика, Ю. С. Степанова, Т. А. ван Дейка, приймаємо за основу визначення дискурсу як комплексного мовленнєвого утворення, що складається з послідовності речень, які перебувають у смислового зв'язку [1; 2; 3; 4]. У наведених вище працях дискурс досліджувався як у власне лінгвістичних, так і у лінгво-синергетичних аспектах (зокрема, в ситуативно-денотативному, соціально-психологічному й аксіологічному аспектах).

Актуальність і новизна цієї статті полягають у тому, що в ній здійснено спробу визначити типологічні особливості лінгвістичної побудови дискурсу на основі статистично оброблених результатів комплексного різномірного лінгвістичного аналізу цього багатоаспектного утворення у двох різносистемних мовах — українській і англійській.

Об'єкт дослідження — дискурс інформаційних інтернет-повідомлень ділової тематики, *предмет* — лінгвістичні особливості дискурсу інформаційних інтернет-повідомлень ділової тематики в зіставлених типологічно неспоріднених мовах — українській і англійській. *Матеріал дослідження* — озвучені тексти англійських і українськомовних інформаційних інтернет-повідомлень компаній *Forbes, Dow Jones, MSNBC, TCH, «Ера»*, представлені в Інтернет у мультимедійному форматі. Дослідження здійснювалось у рамках науково-дослідницької роботи кафедри «Теоретичні та прикладні аспекти дослідження типологічних і конкретно-мовних рис сучасного дискурсу».

Дослідження здійснювалось із використанням методів теоретичного узагальнення, зіставного аналізу та методів фонетичного експерименту (слухового, спектрографічного й інструментального аналізу) з подальшим статистичним обробленням одержаних даних. Інструментальне оброблення відрізків звучного мовлення виконувалося за допомогою комп'ютерних програм аналізу та синтезу — *Winccil, Praat, WabeLab* з метою укладання інтонограм для виявлення піків інтенсивності, тривалості та частоти основного тону.

Постановка завдання. *Мета дослідження* — системний аналіз різномірних лінгвістичних характеристик дискурсу інтернет-повідомлень ділової тематики в різносистемних мовах (германських і слов'янських), спрямований на визначення типологічних особливостей цього типу дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Дискурс інтернет-повідомлень ділової тематики (скорочено ІПвДТ) є складним утворенням, що сформувалося на базі трьох видів дискурсу: мережного дискурсу або дискурсу Інтернету (на основі його інтерактивної природи й широкого використання мультимедійних і гіпертекстових технологій), дискурсу медіа або ЗМІ (на основі реалізації функції періодичного розповсюдження масової інформації з дотриманням вимог до ЗМІ, наявності при телекомунікації посередника й певного технічного середовища) і ділового (комерційного) дискурсу (на основі тематики і вокабуляра).

Дискурс ІПвДТ наслідуює види дискурсу, що стали основою для його становлення, у таких характерних рисах:

- щодо технічних характеристик інформаційно-комунікативного процесу:
 - 1) використання спеціального технічного пристрою для передачі інформації (ПК із кабельним або телефонним Інтернет-підключенням);
 - 2) використання електронного сигналу як каналу передачі й сприйняття інформації за допомогою цифрового потоку;
- щодо функціональних характеристик інформаційно-комунікативного процесу: оперативність, масовість, універсальність, періодичність, віртуальний характер комунікаційного процесу, глобальність, опосередкованість;
- щодо характеру взаємодії комунікантів, їх статусно-рольових характеристик — інтерактивність, дистантність комунікантів, егалітарність;
- щодо загальних характеристик комунікації — за масштабністю — групова («один до багатьох»), за характером адресності — регіальна, за знаковим оформленням — писемна (гіпертекстова форма) + усна (мультимедійний формат — наявність аудіо-візуального компонента); за способом передачі інформації — віртуальна.

Незважаючи на наявність у ІПвДТ багатьох спільних рис з тими типами інформаційних повідомлень, на яких вони базуються, можна класифікувати дискурс ІПвДТ як нове утворення, самостійний вид дискурсу, унікальність якого підтверджується такими положеннями:

- одночасна професійна і особистісна орієнтованість дискурсу (за кількісним складом учасників комунікація визначається як масова, але за своїм змістовним наповненням вона наближається до міжособистісного професійного спілкування);
- інтегральний характер арсеналу комунікативних стратегій (поєднання ініціатором комунікативного процесу стратегій ділового дискурсу та дискурсу медіа);
- специфічність статусно-рольових характеристик комунікантів (базова пара — ведучий ІПвДТ та інтернет-користувач; спеціаліст, який володіє інформацією у сфері бізнесу, та бізнесмен, що цікавиться цією інформацією);
- створення оптимальних умов для успішності процесу отримання й обробки інформації реципієнтом.

1. Аналіз особливостей дискурсу ІПвДТ як самостійного виду інституціонального дискурсу дозволив дійти висновку про наслідування ним характерних рис прототипних видів дискурсу, зокрема:

- спільність характерних рис дискурсу ІПвДТ і дискурсу Інтернету визначається такими характеристиками інформаційно-комунікативного процесу, як віртуальність, інтерактивність, оперативність, масовість, універсальність, періодичність, глобальність, дистантність та егалітарність комунікантів, технічна опосередкованість, широке використання гіпертекстових та мультимедійних технологій, можливість архівування інформації;
- близькість до дискурсу медіа визначається такими особливостями інформаційно-комунікативного процесу, як періодичність розповсюдження, масовість, актуальність, подійність і видовищність як головні критерії відбору матеріалу, адресність, інтратекстуальність, що реалізується як поєднання знаків різної природи; багатожанровість інтернет-повідомлень, обумовленість їх жанрової специфіки цільовою установкою, інтимізований діалогічний характер комунікаційного процесу, творчий підхід у характері подання інформації, висока експресивність мовлення ведучого, широке використання мовленнєвих стратегій розмовного стилю в аспекті граматичного і лексико-стилістичного оформлення;
- схожість з дистинктивними рисами ділового дискурсу характеризується такими аспектами, як спільність тематики (загальноекономічна та біржова діяльність), подібність комунікативних стратегій (компенсаційних, організаційних і риторичних) і характеру взаємодії базової пари комунікантів (статусна орієнтованість дискурсу) і, як наслідок цього, наявність спільних лінгвістичних характеристик щодо особливостей лексичного складу, синтаксису та стилістичного оформлення.

У той же час, самотність та оригінальність дискурсу ІПвДТ підтверджується його унікальністю в таких аспектах:

- одночасна професійна й особистісна орієнтованість дискурсу (за кількісним складом учасників комунікація визначається як масова, але за своїм змістовним наповненням вона наближається до міжособистісного професійного спілкування);
- інтегральний характер арсеналу комунікативних стратегій (поєднання ініціатором комунікативного процесу стратегій ділового дискурсу та дискурсу медіа);
- специфічність статусно-рольових характеристик комунікантів (базова пара — ведучий ІПвДТ та інтернет-користувач; спеціаліст, який володіє інформацією у сфері бізнесу, та бізнесмен, що цікавиться цією інформацією);
- особиста зацікавленість комунікантів в успішності інформаційно-комунікативного процесу (з боку ведучого ІПвДТ прагнення зацікавити аудиторію, підвищити свій рейтинг, з боку інтернет-користувача отримати потрібну інформацію);
- контроль за якістю інформації, за її релевантністю (відповідність заголовка змісту повідомлення);
- створення оптимальних умов для успішності процесу отримання й обробки інформації реципієнтом (високий ступінь архівування повідомлень, можливість отримання й обробки реципієнтом архівної інформації великого обсягу у будь-який зручний для нього час, що забезпечується функцією «pod-cast» (робота зі збереженими електронними версіями мультимедійних файлів інтернет-повідомлень);
- особливість лінгвістичного оформлення, що визначається співіснуванням таких лінгвістичних характеристик, як: висока експресивність і емоційна забарвленість мовлення (широке вживання різнорівневих мовних засобів вираження експресії, розповсюдженість стилістичних прийомів); стандартизованість мовлення (використання клішованих мовленнєвих одиниць і стандартних синтаксичних конструкцій); різноманіття стилів літературної мови — поєднання мовленнєвих стратегій офіційно-ділового й розмовного стилів.

Дослідження лексико-граматичних особливостей дискурсу інтернет-повідомлень ділової тематики на матеріалі української й англійської мови засвідчило наявність таких закономірностей:

- в аспекті лексичних засобів:
 - поширеність лексичних одиниць, що передають модальні та емоційні значення — відповідно 10–16 % емоційно-оцінної лексики та 11–19 % образної лексики від загального обсягу вибірки;
 - наявність слів широкої семантики — 3–8 % від загального обсягу вибірки;
 - широке використання лексичних засобів мовленнєвого контакту — 1–5 % від загального обсягу вибірки;
- в аспекті граматичних засобів:
 - поширеність номінативної лексики та лексики на позначення динамічної ознаки — відповідно 23–35 % і 20–30 % від загального обсягу вибірки;
 - використання особового, темпорального та просторового дейксису (до 5–8 % від загального обсягу вибірки);
 - більш висока дистрибуція іменників (23–35 % вибірки) у порівнянні з дієсловами та дієслівними формами (20–30 %);
 - поширеність лексики на позначення статичної ознаки (10–20 % вибірки);
 - перевага неособових форм дієслова (інфінітив, герундій, дієприкметник) — 12–18 % над особовими (8–12 % вибірки);
 - часте використання форм пасивного стану в порівнянні з формами активного стану;
 - перевага особових дієслівних форм теперішнього та майбутнього часу над формами минулого часу;
 - частотне вживання дієслів недоконаного виду, що позначають дію як незавершений процес;
 - більш частотне використання складних речень і речень з конструкціями вторинної предикації.

Висновки. Лінгвістична інтерпретація результатів дослідження дозволила дійти таких висновків щодо типологічних особливостей досліджуваного дискурсу:

1. Типологічними лексико-семантичними особливостями є такі: частотне вживання термінологічної лексики (загальноекономічної та біржової), слів широкої семантики, лексичних одиниць, що передають модальні й емоційні значення, образної лексики та лексичних засобів мовленнєвого контакту.

2. Типологічними граматичними особливостями в аспекті морфології є такі: поширеність мовних одиниць із граматичними значеннями номінації, ідентифікації, детермінованості, динамічної або статичної ознаки, дії та стану; частотне використання темпорального та просторового дейксису, вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників, дієслівних форм, що позначають дію як незавершений процес; кількісне переважання неособових форм дієслова над особовими, форм пасивного стану над формами активного стану, дієслівних форм теперішнього та майбутнього часу над формами минулого часу — результатом чого є створення ефекту залученості адресата до описуваного процесу; широке використання клішованих синтаксичних конструкцій; уживання складних речень зі зв'язками сурядності й підрядності; високий ступінь наявності конструкцій вторинної предикації з неособовими дієслівними формами. Серед типологічних

синтаксичних особливостей слід відзначити частотне уживання простих номінативних речень, речень із вторинною структурою предикації, одно- та двоскладних речень, складних речень із зв'язком сурядності та підрядності.

3. Головними висновками здійсненого дослідження, що найповніше відображають типологічні фонетичні особливості досліджуваного дискурсу на сегментному рівні слід вважати:

- релевантність в аспекті фонетичних засобів актуалізації змісту висловлювань таких якісних і кількісних просодичних характеристик, як тип синтагми (фінальна / нефінальна), тип фрази (ініціальна / фінальна), тип пауз, показники сумарної акустичної енергії, інтенсивності, тривалості звучання складів і пауз;

- наявність таких спільних особливостей, як кореляція інтенсивності і тривалості звучання голосних звуків з позицією наголосу у слові (редукція голосних у ненаголошених складах), зміна акустичних характеристик голосних звуків у слабкій ненаголошеній позиції (укр. [o]→[Λ]; укр. [e]→[и]; англ. [æ] →[ə]), відмінності у показниках сумарної акустичної енергії та висоти тону при вимовлянні ненаголошених складів у порівнянні з наголошеними);

- вимова службових слів разом із самостійними частинами мови як одного фонетичного слова чи однієї ритмогрупи, переважання одно- / двохкомпонентних ритмогруп (синтагм, фраз) над трьох- / чотирьохкомпонентними з метою прискорення темпу мовлення, більша виразність вимовлення фінальних синтагм і фраз, зменшення розміру відрізків звучного мовлення, релевантність темпоральних і динамічних ознак мовлення на суперсегментному рівні.

4. За даними інтонографічного та спектрографічного аналізу дискурсу інформаційних інтернет-повідомлень ділової тематики у досліджуваних мовах було експериментально встановлено та статистично підтверджено обробкою даних за критерієм Ст'юдента наявність таких типологічних просодичних особливостей:

- широке використання просодичних параметрів для маркірування найбільш значущої текстової інформації, варіювання тембру залежно від емоційного характеру інформації, підпорядкованість просодичних характеристик змістовному аспекту повідомлення, додаткове інформаційне навантаження паузації, акцентуації, ритмічного малюнку і темпових характеристик мовлення;

- наявність розбіжностей у мелодичному оформленні перед'ядерного та ядерного сегмента у фразах, різних за комунікативною і прагматичною спрямованістю;

- часте використання певних інтонаційних контурів у фразах, що характеризуються спільністю комунікативної та прагматичної спрямованості;

- маркіруваність просодичних характеристик, їх кореляцію з іншими виражальними лінгвістичними засобами у фразах, що визначаються забарвленістю емоційно-модальними конотаціями, а саме:

- вживання різних за характером інтонаційних контурів у помірно емоційних реалізаціях та у фразах зі значною емоційно-модальною насиченістю;

- подібність характеру дистрибуції шкал та термінальних тонів в аспекті розповсюдженості спадної, рівної та висхідно-спадної шкал, спадного і спадно-висхідного термінального тону;

- кореляцію релевантних мелодичних характеристик фрази та її сегментів з емоційно-модальними конотаціями, наявними в цій фразі (значення ЧОТ у фразі: англ.: від 1,01 в.од. до 1,2 в.од.; укр.: від 1,06 в.од. до 1,25 в.од.);

- релевантність динамічних характеристик фрази та її сегментів у висловленнях, що містять елементи, які потребують логічного й емоційного виділення (підвищення рівня інтенсивності на складі, що є логічним або емоційним центром до 1,16 в.од. в англійській мові та 1,18 в.од. в українській мові);

- збіг локалізації максимуму інтенсивності в обох мовах за кожним інтонаційним контуром (максимальне значення: англ.: 1,23 в.од.; укр.: 1,26 в.од.);

- високий темп мовлення, зумовлений прагненням ведучого забезпечити успішність процесу комунікації, менша тривалість складу у шкалі в порівнянні з ядром та хвостом (англ.: 1,3–1,7 в.од.; укр.: 1,3–1,6 в.од.);

- залежність показників тривалості від типу паузи (англ.: 0,18–0,6 в.од.; укр.: 0,12–0,4 в.од.).

Перспектива дослідження убачається у визначенні типологічно спільних особливостей досліджуваного виду дискурсу на матеріалі романських і слов'янських мов.

Література

1. Борботько В. Г. Принципы формирования дискурса : От психолингвистики к лингвосинергетике / В. Г. Борботько. — М. : КД ЛИБРОКОМ, 2009. — 288 с.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. — Волгоград : Перемена, 2002. — 477 с.
3. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца 20 века. — М. : РАН, 1996. — С. 37–73.
4. Dijk van T. A. Principles of Critical Discourse Analysis / T. A. van Dijk // The sociolinguistic Reader. — 1998. — Vol. 2 : Gender and Discourse. — P. 367–393.

References

1. *Borbot'ko V. G.* Principy formirovanija diskursa : Ot psikholingvistiki k lingvosinergetike/ V. G. Borbot'ko. — M. : KD «LIBROKOM», 2009. — 288 s.
2. *Karasik V. I.* Jazykovej krug : lichnost', koncepty, diskurs / V. I. Karasik. — Volgograd: Peremena. — 2002. — 477 s.
3. *Stepanov Ju. S.* Al'ternativnyj mir, Diskurs, Fakt i princip Prichinnosti/ Ju. S. Stepanov // Jazyk i nauka konca 20 veka. — M. : RAN, 1996. — S. 37–73.
4. *Dijk van T. A.* Principles of Critical Discourse Analysis / T. A. van Dijk // The sociolinguistic Reader. — 1998. — Vol. 2 : Gender and Discourse. — P. 367–393.

ДЕРИК Илона Морисовна,

кандидат филологических наук, доцент кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», ул. Старопортофранковская, 34, г. Одесса, Украина; e-mail: anoli@odessa.tv; тел.: +38 050 3166344

К ВОПРОСУ О ТИПОЛОГИЧЕСКИХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЯХ ДИСКУРСА ИНТЕРНЕТ-СООБЩЕНИЙ ДЕЛОВОЙ ТЕМАТИКИ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ)

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению проблемы определения типологических лингвистических особенностей дискурса интернет-сообщений деловой тематики. Дискурс трактуется как комплексное речевое образование, состоящее из последовательности предложений, находящихся в смысловой связи. Определена специфика лингвистического оформления исследуемого вида дискурса в неродственных английском и украинском языках, и экспериментально доказано наличие типологически общих лингвистических особенностей. В результате исследования зафиксировано наличие типологических лингвистических особенностей дискурса интернет-сообщений деловой тематики на лексическом, грамматическом и фонетическом уровнях. Экспериментально доказано, что выделенные особенности коррелируют с имеющимися в исследуемом дискурсе эмоционально-модальными коннотациями.

Ключевые слова: типологические особенности, дискурс интернет-сообщений деловой тематики, неродственные языки, английский и украинский языки, эмоционально-модальные коннотации.

Ilona M. DERIK,

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics of the State Institution «K. D. Ushynskiy South-Ukrainian National Pedagogical University», Staroportofrankivs'ka, 34, Odesa; Ukraine; e-mail: anoli@odessa.tv; tel.: +38 050 3166344

ON THE ISSUE OF TYPOLOGICAL LINGUISTIC PECULIARITIES OF THE INTERNET BUSINESS MESSAGES DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES)

Summary. The *purpose* of the article is to tackle the problem of outlining typological linguistic peculiarities of the Internet business messages discourse as well as to find out the specific linguistic features of the discourse under analysis in the typologically distant English and Ukrainian languages. The *subjects* of this study are the Internet business messages discourse and the linguistic peculiarities of this type of discourse in the typologically distant languages, Ukrainian and English. *Methods* of linguistic, comparative and instrumental analysis, as well as descriptive method are used in this given research. Identifying the typological common linguistic peculiarities in the distant English and Ukrainian languages on the lexical, grammatical and phonetical levels is the *finding* of research. The comparison of the lexical, grammatical and prosodic features on the segmental and suprasegmental levels of the English and Ukrainian Internet business messages under analysis revealed some common features which have been experimentally and statistically verified as typological: 1) on the lexical level the extensive use of general and specific terms, intensifiers and means of personal contact; 2) on the grammatical levels the employment of passive constructions, non-personal verbal forms, dynamic verbs, numerals, structures of secondary predication, complex and compound sentences; 3) on the prosodic level the correlation of pitch, intensity and tempo parameters with the presence of the emotional and attitudinal connotations. The *practical value* of the research is to use the results of it to optimize the processes of mastering business English discourse and to improve the skills of translating Internet business messages from English into Ukrainian and vice versa, as well as its importance for fundamental studies of general and comparative linguistics.

Key words: typological linguistic peculiarities, Internet business messages discourse, the distant English and Ukrainian languages, the emotional and attitudinal connotations.

Статтю отримано 12.05.2015 р.